ותרווייהו כר' יוחנן סבירא להו הא למיהוי כי יתרא הא למיהוי כי [א]נפיא אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דלבריך הטוב והמטיב ולבריכינהו לתרווייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן וא"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן [א]כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא [1]החדש הזה וכתיב התם [2]זה אלי ואנוהו תנא דבי רבי ישמעאל אילמלא [ב](לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיים אמר אביי [ב]הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי [ג](אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים אמר ליה האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה [ג]ברוך [וכו'] אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים [3]כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה [4]ורב תבואות בכח שור: אחד אומר בשתי שעות כו': [ד]א"ר שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר לאחר הנץ החמה עדותן בטילה פשיטא [ד]אלא אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר (א) בתוך הנץ הא נמי פשיטא מהו דתימא הא בגילויא קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא קמ"ל: ואחר כך מכניסין כו': אותו היום ותו לא והתניא [ה][ה]אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו אין יורד כל היום כולו כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו אמר אביי תרגומה אאם אין ממש בדבריו: מצאו לו זכות כו': יין מאי טעמא לא אמר רבי אחא בר חנינא אמר קרא [5]ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של עולם [ו]אל ישתכרו: [ו](מצאו לו זכות כו'): לא ראו מאי א"ר אחא פוטרין אותו וכן א"ר יוחנן [ז]פוטרין אותו א"ל רב פפא לאביי וליפטריה מעיקרא א"ל הכי א"ר יוחנן כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין איכא דאמרי א"ל רב פפא לאביי ולמה לי יוסיפו ליפטריה מבי דינא קמא אמר ליה ר' יוסי קאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ת"ר אומר בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומר בדיני נפשות נזדקן הדין מאי נזדקן הדין אילימא קש דינא איפכא מיבעיא ליה אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא איפוך רב אשי אמר לעולם לא תיפוך ומאי נזדקן הדין [ז]חכם דינא מיתיבי [ח][ח]גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין אי אמרת בשלמא חכם דינא היינו דאמר גדול אלא אי אמרת קש דינא לא סגיא דלא אמר גדול כסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה אין [ט]אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים איכא דאמרי אי אמרת בשלמא קש דינא היינו דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים אלא אי אמרת חכם דינא גדול אשבוחי משבח נפשיה והכתיב [6]יהללך זר ולא פיך שאני מילתא דבי דינא דאגדול רמיא כדתנן [י]גמרו את הדבר היו מכניסין אותן גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב:

הדרן עלך היו בודקין

ותרווייהו כר' יוחנן. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שנתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהוי כי יתרא דהואי כמו יתר של קשת שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי נפיא עגולה במילואתה: **וליברך הטוב והמטיב.** אדרב יהודה פריך נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליבריך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם: **אטו כי חסר.** מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דיין האמת דנחשוב את מליאתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב: **וניבריך לתרווייהו.** דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב [ז] במילואתה: **דהיינו אורחיה.** בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואתה: **דיין.** אילו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרן בג"ש: **אמר אביי.** הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: **תפקידם.** מצוה שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם: **ששים ושמחים.** כדכתיב (תהלים יט) ישיש כגבור: **פועלי אמת.** הן שאינם משנים את סדרם: **וללבנה אמר.** הקב"ה שתתחדש בכל חדש: **עטרת תפארת.** היא זו לעמוסי בטן סימן הוא להם שאף הם שמונים [ו] להם עתידים להתחדש (ב) בגלותן כמותה ולפאר יוצרם: **מלחמתה של תורה.** הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא שמשנינהו במקום אחר אומר כך: **לא שנו אלא שעות.** דמר סבר טעי אינש הכי ומר סבר לא טעי כולי האי: **אבל.** הנץ החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת: **ירידה לו.** שאם יורידוהו היום לעין כל בושה היא לו: **לא ראו.** האחד מאלו את טעמן של אלו והרי הן במחלוקתן מהו: **וליפטריה מעיקרא.** משהוסיפו עד שבעים ואחד ונחלקו למה אנו מאחרים הדבר לדון אלו כנגד אלו מי אית לן לאהדורי בתר חובה: **כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבים.** גנאי לב"ד שיצאו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין: **וליפטריה מבי דינא קמא.** למה מוסיפין משנחלקו הראשונים ידונו אלו כנגד אלו אם ראה א' מאלו את דברי אלו הרי טוב ואם לאו יפטרוהו: **קש דינא.** זקן דין זה ועמוק וקשה וצריך להמתין בו: **איפכא מיבעי ליה.** בדיני נפשות צריך לעיין יותר: **חכם דינא.** יפה העמדנו על בורייו ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו ואין אומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין: **אינו דומה כו'.** טוב הוא לו שיהא הוא מבייש עצמו ואל יאמר אחד מחביריו קש דינא ויתבייש מאחרים: **אגדול רמיא.** ואפי' דברים של שבח הוא אומרן:

הדרן עלך היו בודקין

פועלי אמת. פי' הקונט' שאין משנין את סדרן ואית דגרס פועל אמת והקב"ה קאי שפעולתו אמת ודין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש: **ורב תבואות.** משום דיוסף איקרי בכור שור כדכתיב (דברים לג) בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל חטין כדאמר (הוריות ד' יד.) הכל צריכין למרי חיטיא ואמרינן בשילהי הוריות (שם) דרב יוסף סיני: **העוסקים ברזו של עולם.** היינו דיני נפשות (ג) אבל לא דיני ממונות והא דאמר (עירובין ד' סד.) שתה רביעית יין אל יורה היינו הוראה דאיסור והיתר: **קש דינא.** פירוש ואין יכול לעמוד עליו:

הדרן עלך היו בודקין

מסורת הש"ס

א) [צ"ל תרוטה פי' עגולה כך גיר' התוס' בבכורות מד. ד"ה עיניו], ב) [עי' תוס' מגילה כא. ד"ה אילמלא], ג) רש"ל מ"ז, ד) [פסחים יב:], ה) [תוספ' פ"ט], ו) [צ"ל דין אלו כנגד אלו עד שיראה], ז) [כלומר נשאו ונתנו בו עד שנתברר לאור ערוך זקן א'], ח) [תוספתא פ"ז ע"ש], ט) [תענית טו:], י) לעיל כט., כ) [צ"ל והטוב והמטיב], ל) צ"ל לה,

◆

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: שמות יב ב
2. עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: שמות טו ב
3. כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְּךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: משלי כד ו
4. בְּאֵין אֲלָפִים אֵבוּס בָּר וְרָב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר: משלי יד ד
5. אַל לַמְלָכִים לְמוֹאֵל אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר: משלי לא ד
6. יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא פִיךָ נָכְרִי וְאַל שְׂפָתֶיךָ: משלי כז ב

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחד אומר בהנץ כצ"ל ותיבת בתוך נמחק: **(ב)** רש"י ד"ה עטרת וכו' להתחדש בגדולתן כמותה ולפאר: **(ג)** תוס' ד"ה העוסקים וכו' היינו דיני נפשות. נ"ב ע"פ ויצא רוזן בנפשם שפירש מות המתאווים במדבר וכל לשון רוזן הוא מסרון ואבוד:

◆

מוסף רש"י

אשר במאמרו ברא שחקים. שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו (מחז"ו סי' רב). **שלא ישנו את תפקידם.** שמש להאיר ביום וירח בלילה כמה שנאמר (בראשית א) את המאור הגדול וגו' (שם). **פועלי אמת.** הם שלא ישנו, ואני קבלתי פועל אמת, והקב"ה קאי, שפעולתו אמת (שם). **תפארת.** היא זו ועטרת לעמוסי בטן, דסימן טוב הוא להם לעתיד לבא דכתיב (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד (שם). **שהן עתידין להתחדש כמותה.** כמו שהלבנה עתידה, והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל) וכתיב (שופטים ה) ואהביו כצאת השמש בגבורתו (מחז"ו שם). **לא שנו אלא שעות.** שהעידו על השעות, אבל הוציאו בפיהם שם הנץ החמה אין כאן טעות אלא כזב (פסחים יב:). **בתוך הנץ.** כשמתחיל הנץ (שם). **היו מכניסין אותן.** לבעלי דינין (לעיל כט.).

הדרן עלך היו בודקין

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה יז סמג עשין כז [וברב אלפס עוד ברכות פ"ד דכ"ד.]:
כה ב מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן תכו סעיף ב [וברב אלפס שם]:
כו ג מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעיף א [וברב אלפס שם]:
כז ד מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ה סמג עשין קט:
כח ה מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין צז:
ו [מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הל' יג ש"ע י"ד סי' רמב סעי' יג בהגה]:
כט ז ח מיי' שם פ"ט הלכה ב:

◆

רבינו חננאל

מלשון נפה. והיא עגולה במילואה. ואמרי' וליבריך על הלבנה כשתתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו. בא"י מחדש חדשים: **במי** אתה מוצא מלחמת התורה במי שבידו חבילות של משנה רב יוסף הוה קורא אנפשיה ורב תבואות בכח שור כדכתיב בכור שורו הדר לו וכיון ששמו יוסף ובידו הברייתות היה אומר אני בכחי מרבה תבואות כדגרסי' הכל צריכין למרי חיטיא גמרא: **אחד** אומר בב' שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת כו' א' אמר בה' ואחד אומר בז' עדותן בטלה. שבחמש חמה במזרח ובז' חמה במערב. ואין אדם טועה בזה. אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר א) אחר הנץ החמה עדותן בטלה ולא אמרי' בגלויא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא: **היו** מכניסין השני ובודקין אותו ונמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או א' מן התלמידים אמר יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין ומושיבין אותו עמהן ולא היה יורד משם כל היום אם אין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם. אפילו אם הוא עצמו הנידון אמר יש לי ללמד זכות לעצמי שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טעו סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי. י"ב מחייבין וי"א מזכין ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו מאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. לרעה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא ב) מחזירין אולי יזדמן להיות הרוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. תניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים בד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פי' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ג) שלא נתברר לנו זכות נחתכהו. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו ונתננו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: **הדרן עלך היו בודקין**

א) [הנה בגמ' שלפנינו מסקינן דאפילו אומר בתוך הנץ עדותן בטלה ואולי דגי' אחרת היה לו לרבינו או דט"ס נפל בדבריו וצ"ע בזה]. ב) [אולי צ"ל מחויב יצא זכאין]. ג) [לפי' רבינו תמוה דמאי מקשה הגמ' איפכא מיבעיא ליה ואולי דגי' אחרת היה לו בסוגיא וצ"ע].